

УДК 573(477)+378

М.М. БАРНА, Л.С. БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль 46027, Україна**ОЛЕКСАНДР ФЕДОТОВИЧ ЯВОНЕНКО — ВЧЕНИЙ–БІОЛОГ,
ПЕДАГОГ ТА ОРГАНІЗАТОР ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Охарактеризовані основні напрямки діяльності Олександра Федотовича Явоненка: організаторський, науково-дослідний, викладацький та громадський. Відмічені його особистісні якості як керівника вищого навчального педагогічного закладу, прекрасного лектора та наставника студентської молоді.

Ключові слова: Олександр Федотович Явоненко, викладання, керівництво, педагогічна освіта, природничий факультет, кафедра хімії

Олександр Федотович Явоненко (1939–2009) — доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України, заслужений працівник народної освіти Української РСР, один із видатних українських учених-біохіміків, які збагатили біологічну та педагогічну науки України. Автори цієї статті відчували потребу взятися за перо і висловити свої враження та розповісти про відомого вченого, організатора і педагога, якого ми знали і з котрим мали можливість працювати (М. М. Барна) упродовж 8-ми років ректорської діяльності О. Ф. Явоненка в Тернопільському державному педагогічному інституті та слухати глибокі, цікаві та змістовні лекції професора Явоненка О. Ф. (Л. С. Барна). Щоб більш повно розкрити діяльність професора О. Ф. Явоненка в Тернопільському державному педагогічному інституті, ми виділили основні напрямки співпраці з ним: перший – організаторський; другий – науково-дослідний; третій – педагогічний; четвертий – громадський.

1974 рік – рік адміністративних змін в Тернопільському державному педагогічному інституті. Ректор інституту доцент Микола Лаврентійович Бригінець, який керував педагогічним інститутом у 1950-1974 рр. (Кременецький державний педагогічний інститут і Тернопільський державний педагогічний інститут) у серпні 1974 р. за власним бажанням був увільнений від обов'язків ректора Тернопільського державного педагогічного інституту. Необхідно зауважити, що велика заслуга М. Л. Бригінця полягала в тому, що за його клопотанням і за безпосередньої участі Кременецький державний педагогічний інститут у 1969 р. був перебазований до м. Тернополя, що стало передумовою для його кількісного та якісного зростання. Характеризуючи Миколу Лаврентійовича Бригінця як керівника вищого навчального закладу, необхідно зауважити, що це була розумна, знаюча людина з великим досвідом керівної роботи (майже чверть століття очолював педагогічний інститут). Питання вирішував коректно, виважено. Окрім того, він був вродженим педагогом, у якого можна було багато чому навчитися.

Міністр освіти Української РСР О. Маринич наказом № 478-к від 26.VIII.1974 р. призначив кандидата біологічних наук, доцента Явоненка Олександра Федотовича на посаду ректора Тернопільського державного педагогічного інституту з 27 серпня 1974 р., який до цього працював проректором з наукової роботи Херсонського державного педагогічного інституту. 27 серпня 1974 р. у 86 навчальній аудиторії (нині навчальний корпус фізико-математичного факультету) відбулося засідання вченої ради педагогічного інституту з порядком денним: “Представлення нового ректора Тернопільського державного педагогічного інституту Олександра Федотовича Явоненка”. Один з авторів цієї статті (М. М. Барна) тоді працював доцентом кафедри ботаніки і був присутній на засіданні вченої ради. Але ще задовго до цього засідання у розмові з викладачами інституту доцентами В. О. Яковлевим, С. Й. Грушком та іншими довідався від них про призначення новим ректором інституту О. Ф. Явоненка. Зокрема, В. О. Яковлев у розмові зі мною навіть сказав, що особисто знає О. Ф. Явоненка. Ми всі дуже дивувалися та захоплювалися тим, що О. Ф. Явоненко в 34 роки

ПЕРСОНАЛІЇ

став доктором біологічних наук і був на той час одним з наймолодших докторів біологічних наук в Україні.

Викладачі, які були запрошені на вчену раду інституту досить довго очікували керівників області, які повинні були представити нового ректора інституту. І ось нарешті з'явилися гості на чолі із заступником голови Тернопільського облвиконкому В. В. Кулішем, котрий вибачився за запізнення, а відтак зачитав наказ Міністра освіти УРСР про призначення з 27 серпня 1974 р. на посаду ректора Тернопільського державного педагогічного інституту Явоненка Олександра Федотовича.

Олександр Федотович Явоненко — ректор
Тернопільського державного педагогічного
інституту. 1974 р.

Після цього слово було надано новому ректору О. Ф. Явоненку, який розпочав з того, що два педагогічні інститути України — Херсонський і Кременецький, а нині Тернопільський співпрацюють протягом майже чверть століття, обмінюючись керівними кадрами. Почалося з того, що в 1950 р. завідувач кафедри ботаніки Херсонського педагогічного інституту доцент Бригінець Микола Лаврентійович був призначений на посаду ректора Кременецького педагогічного інституту, а нині проректор з наукової роботи Херсонського педагогічного інституту став ректором Тернопільського державного педагогічного інституту. Висловив сподівання, що тісна співпраця між двома педагогічними інститутами України продовжуватиметься і в майбутньому. Завірив присутніх, що на посаді ректора інституту намагатиметься зберегти та примножити славні традиції організації навчально-виховного процесу, здобуті колективом цього навчального закладу та керуватиметься принципом – за ставленням до праці, за досягнутими успіхами в навчально-виховному процесі та в науково-дослідній роботі оцінюватимуться підрозділи (факультети та кафедри) інституту, а також професорсько-викладацький та навчально-допоміжний персонал. Доцільно зауважити, що цього принципу О. Ф. Явоненко дотримувався упродовж восьми років його перебування на посаді ректора інституту.

Через декілька днів після призначення ректором Олександр Федотович почав знайомитися з структурними підрозділами інституту, розпочавши з природничого факультету, оскільки за фахом був біолог, і, зокрема з кафедрою ботаніки. Завідувачем кафедри ботаніки була доцент Валентина Омелянівна Шиманська, а на кафедрі працювали доценти К. М. Векірчик, А. Д. Синільник, М. М. Барна, та бувший ректор інституту М. Л. Бригінець, ст. викладачі С. Ф. Кутишевський, Б. П. Воляник, І. М. Бутницький, асистенти П. С. Кушнірик, С. В. Зелінка, Я. Г. Грицюк, ст. лаборанти Є. М. Лисак, М. О. Чирук, Н. Д. Шанайда. Мабуть кафедру ботаніки Олександр Федотович вибрав першою для ознайомлення тому, що на цій кафедрі працював його попередник на посаді ректора інституту, в якого можна було дещо запозичити та багато чого довідатись щодо організації навчально-виховного процесу та науково-дослідної роботи.

Олександр Федотович, познайомившись з всіма членами кафедри, запитав у Валентини Омелянівни: “Коли і в якого викладача він зможе побувати на лекції або лабораторному занятті?”. Валентина Омелянівна, подивившись на розклад викладачів, відповіла, що сьогодні третя пара — лабораторне заняття з ботаніки (анатомії та морфології рослин), яке проводить доцент М. М. Барна. На це Олександр Федотович відповів: “Вважайте, що я прийняв запрошення побувати на лабораторному занятті з ботаніки”. До заняття я був готовий, оскільки лабораторні заняття проводив у шести підгрупах, а це заняття, здається було вже третім, чи четвертим. Пригадую, що ст. лаборант Євгенія Миколаївна Лисак, яка обслуговувала цю навчальну дисципліну, навіть підготувала фрагмент кінофільму «Поділ ядра і клітини рослин», який ми демонстрували після короткого пояснення теми лабораторного заняття. До лабораторного заняття все було підготовлено: на столах на кожному робочому місці студентів були мікроскопи, методичні рекомендації щодо виконання лабораторних робіт, необхідна література, інструменти та постійні мікропрепарати. Коли ми (ректор О. Ф. Явоненко, завідувач кафедри В. О. Шиманська і доцент М. М. Барна) зайшли в 31 аудиторію, що знаходилася на третьому поверсі головного корпусу (нині корпус інженерно-педагогічного факультету), студенти, вставши, привіталися, а я, сівши за стіл викладача, перевіряв присутність студентів на занятті. Після цього я запитав: “Хто сьогодні не готовий до заняття?”. Почув, що всі студенти готові до заняття, приступив до опитування. Студенти, ідучи відповідати до дошки, брали свої альбоми, з якими мені необхідно було ознайомитися. Відповідь першого студента я оцінив на “відмінно”. На занятті було опитано 5 чи 6 студентів і пригадую, що жодної оцінки “задовільно” студенти не одержали. Після короткого пояснення ходу лабораторного заняття, я попросив ст. лаборанта Євгенію Миколаївну включити фрагмент кінофільму за темою заняття. Олександр Федотович дуже уважно дивився фрагмент кінофільму, мабуть, він його зацікавив. Після заняття ректор запропонував відразу обговорити відвідане ним заняття. Обговорення відбулося на кафедрі ботаніки в доброзичливій, творчій атмосфері: були відмічені позитивні сторони заняття та вказані недоліки. Підсумовуючи відвідане заняття, Олександр Федотович сказав: “В цілому мені дуже сподобався виклад матеріалу, особливо з демонстрацією цікавого наукового фрагменту кінофільму за темою заняття. На мою думку, варто поширювати такий досвід проведення лабораторних і практичних занять і я шкодую, що не став ботаніком. Думаю, що кафедра ботаніки може вирішувати не лише навчальні завдання, а й завдання щодо озеленення нового навчального корпусу, що будується” [1].

Відтак Олександр Федотович відвідував заняття й інших викладачів не лише кафедри ботаніки, а й інших кафедр інституту. На одній із вчених рад інституту він виступив з аналізом стану навчального процесу в інституті (читання лекцій, проведення практичних, семінарських і лабораторних занять) і піддав гострій критиці проведення занять окремими викладачами інституту. Мені приємно було почути своє прізвище в числі кращих викладачів інституту.

Характеризуючи організаційний напрямок діяльності ректора О. Ф. Явоненка, необхідно зазначити, що 16 вересня 1975 р. він був обраний за конкурсом на посаду завідувача кафедри хімії Тернопільського державного педагогічного інституту. У 1976 році кафедра хімії була поділена на дві кафедри: кафедру неорганічної хімії та кафедру органічної і біологічної хімії,

які відповідно очолювали доцент Т. С. Куратова (1976-1984 рр.) та професор О. Ф. Явоненко (1976-1982 рр.) [3].

Дуже відповідальний етап організаторської діяльності ректора О. Ф. Явоненка – перебазування природничого факультету та факультету фізичного виховання в головний навчальний корпус інституту. Один з авторів статті (М. М. Барна) разом із завідуючою кафедри ботаніки В. О. Шиманською та деканом природничого факультету доцентом С. Й. Грушком був включений до складу комісії щодо підготовки інституту до введення нового навчального корпусу в експлуатацію. З 1974 р. – року призначення ректором інституту Олександра Федотовича Явоненка і введенням в експлуатацію нового навчального корпусу (7 листопада 1977 р.) – пройшло більше трьох років. Це були дуже відповідальні та напружені роки діяльності не лише ректора інституту, а й усього професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу.

Для мене важливим випробуванням була вступна кампанія 1976 року. У квітні Олександр Федотович викликав мене до себе в кабінет ректора і в розмові запропонував бути на час вступної кампанії заступником відповідального секретаря приймальної комісії. Я спробував відмовитись, мотивуючи тим, що моя дочка часто хворіє простудними захворюваннями і лікарі порекомендували повезти її в один із дитячих санаторіїв у Євпаторію. Олександр Федотович уважно вислухав мене і сказав наступне: “По-перше, чому я зупинився на вашій кандидатурі? Мені відомо, що ви маєте певні навички на цій ділянці роботи, оскільки ви вже працювали в 1973 році як відповідальним секретарем приймальної комісії, так і його заступником. По-друге, після завершення вступної кампанії ви зможете взяти відпустку в любий час, а щодо поїздки вас із дочкою на море, то я постараюсь вам допомогти придбати дитячу путівку в один із санаторіїв Євпаторії”. Мені нічого не залишалось робити, як погодитися з пропозицією ректора інституту О. Ф. Явоненка про призначення мене заступником відповідального секретаря приймальної комісії. Відповідальним секретарем якої був призначений доцент М. І. Герц. На той час в інституті я вже працював п’ятий рік і добре знав викладачів не лише природничого, а й більшість викладачів інших двох факультетів (фізико-математичного та факультету фізичного виховання).

У 1976 р. набір студентів здійснювався на факультети: природничий, фізико-математичний, загальнотехнічних дисциплін і фізичного виховання. Найбільший конкурс (10 осіб на одне місце) був на природничому факультеті, на спеціальності “біологія і хімія”, дещо менший (8 осіб) – на спеціальності “хімія та біологія”. Перед вступною кампанією Олександр Федотович запропонував розподілити обов’язки між відповідальним секретарем і його заступником так: Микола Іванович курував вступ на природничий і факультет фізичного виховання, а я – фізико-математичний і факультет загальнотехнічних дисциплін. Всі розпорядження та вказівки Олександр Федотович давав виважено, розсудливо, без примусу, одним словом – толерантно. Тому вся приймальна комісія працювала злагоджено та продуктивно. У процесі вступної кампанії траплялись різні ситуації, від вирішення яких інколи залежала доля людини.

За клопотанням ректора О. Ф. Явоненка в 1976 р. в інституті відкрився новий п’ятий факультет – факультет підготовки вчителів початкових класів. Олександр Федотович запросив мене до себе і в розмові сказав приблизно так: “В інституті створюється новий факультет — факультет підготовки вчителів початкових класів. Я пропоную вам очолити цей факультет, тобто, щоб ви стали його деканом. Факультет лише створюється і ви будете мати можливість формувати колектив, що допоможе вам в подальшому успішно співпрацювати з професорсько-викладацьким і навчально-допоміжним персоналом. Що ви на це скажете?”. Через декілька хвилин моїх роздумів над запропонованою пропозицією я відповів: “Олександр Федотовичу, я дуже Вам вдячний за високу довіру до мене і за пропозицію очолити факультет підготовки вчителів початкових класів, але я не можу погодитись очолити цей факультет лише тому, що там для мене все нове і незнайоме і як декан навряд чи зможу впевнено керувати факультетом, особливо в період його становлення”. На Вашому місці я би не відмовлявся, – зауважив Олександр Федотович. Звичайно, Ви маєте право приймати рішення особисто, а для цього я даю вам декілька днів на роздуми. Домовились?, — запитав Олександр Федотович. На це я

відповів: “Це моє рішення остаточне і я ще раз Вам, Олександр Федотовичу, щиро вдячний за виявлену велику повагу до мене”.

Осінь 1976 р. для кафедри ботаніки та й для мене, М. М. Барни, як доцента цієї кафедри, була дуже напруженою, оскільки Олександр Федотович поставив перед кафедрою ботаніки дуже відповідальне завдання – створити зелену зону навколо головного навчального корпусу інституту, що будується. Для створення проекту дендрарію на площі приблизно 4-5 га не було коштів, а на кафедрі ботаніки не було фахівців з ландшафтного дизайну або зеленого будівництва. Тому було прийняте на той час єдино правильне рішення – викладачами кафедри ботаніки розробити проект озеленення території, що прилягає до навчального корпусу, здача в експлуатацію якого була запланована на осінь 1977 року. Проект озеленення території було доручено доцентам В. О. Шиманській та М. М. Барні, з яким у вересні 1976 р. ознайомився, а відтак його затвердив ректор інституту О. Ф. Явоненко і доручив кафедрі ботаніки його реалізувати на практиці, тобто здійснити посадку саджанців деревних рослин на запланованій території. Проект озеленення складав три етапи: перший передбачав озеленення території з зовнішнього лицьового боку будівлі, тобто його фасаду, що виходить до вулиці Миру (осінь 1976 р.), другий – озеленення території з протилежного боку корпусу, що прилягала до лекційних аудиторій та спортивного майданчика факультету фізичного виховання (осінь 1976 р. і весна 1977 р.), третій — створення внутрішнього рекреаційного дворика інституту (осінь 1977 р.).

Проектом створення зеленої зони навколо навчального корпусу були передбачені такі моменти: на центральній території ділянок, що з двох боків обмежені пішохідними доріжками, було вирішено створити своєрідний розарій, де на п'яти квадратах (кожний площею 250-300 м²) було висаджено понад 500 низькоштамбових кущів троянд різних кольорів. По обидва боки пішохідних доріжок були створені алеї гіркокаштана звичайного, а між деревами висаджені кущі бирючини звичайної, з яких були сформовані кулясті форми. При вході в головний корпус були закладені алеї туї західної та туї колоноподібної, а біогрупами (по три екземпляри) ялини сріблястої та ялини колючої. Саджанці завозили з Хоростківського та Гермаківського дендропарків. Всього протягом осені 1976 р. було висаджено понад 3500 саджанців близько 150 видів деревних рослин. Шкода, що багато з них донині не збереглося. Доцільно зауважити, що всі саджанці, висаджені восени 1976 р., прийнялися і наступного року навіть дали приріст 10-15 см.

7 листопада 1977 р. в Тернополі відбулись важливі події з нагоди святкування 60-х роковин соціалістичної революції. На житловому масиві Дружба цього дня Державною комісією були здані в експлуатацію два важливі об'єкти: палац культури «Октябрь» (нині «Березіль») і головний корпус Тернопільського державного педагогічного інституту (нині Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка). У жовтні 1977 р. Олександр Федотович Явоненко за пропозицією декана природничого факультету доцента Сергія Йосиповича Грушка призначив мене заступником декана факультету. Коли ми з Сергієм Йосиповичем зайшли в кабінет ректора інституту для узгодження питання щодо призначення мене на нову посаду, Олександр Федотович, звертаючись до мене сказав: “Що! Деканом не захотів бути, а заступником декана погоджуєтесь?”. На це я відповів, що на природничому факультеті є начальна дисципліна — ботаніка, що відповідає моїй фаховій підготовці, а на факультеті підготовки вчителів початкових класів вона відсутня. Олександр Федотович тут же доповнив: “Тепер я переконався, що Ви патріот природничого факультету. Я погоджуюся з пропозицією Сергія Йосиповича про призначення Вас на посаду заступника декана природничого факультету з 20 жовтня 1977 р.”[1]. Призначення мене заступником декана природничого факультету співпало з перебудуванням факультету в головний навчальний корпус. Для цього ректоратом був визначений термін тривалістю 14 днів, оскільки відкриття головного корпусу було заплановано на 7 листопада. За цей період співробітники кафедр факультету разом із студентами перенесли всю навчально-матеріальну базу в приміщення другого, четвертого та п'ятого поверхів нового навчального корпусу, де для природничого факультету були виділені: кабінет декана факультету з приймальною, де було робоче місце секретаря деканату та кабінет заступника декана і методиста заочної форми

навчання, просторі навчальні лабораторії, приміщення для науково-дослідних лабораторій, кімнати для професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, для гербарію кафедри ботаніки, зоологічного музею кафедри зоології, кабінети для завідувачів кафедрами.

В Тернопільському педагогічному інституті розкривається особливий організаторський талант О. Ф. Явоненка як керівника вищого навчального закладу: завдяки його ініціативі відкриваються нові спеціальності, факультети, кафедри, активізується підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації – докторів і кандидатів наук, зміцнюється навчально-матеріальна база та база для експериментальних наукових досліджень. Закладені ректором Тернопільського державного педагогічного інституту професором О. Ф. Явоненком ідеї та здійснені ним організаційні заходи послужили основою для створення в західному регіоні України центру підготовки вчителів та науково-педагогічних кадрів, яким є нині Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка [2].

Наукові здобутки О. Ф. Явоненка та його школи – це ціла епоха в розвитку біохімії: його ідеї, теорії та концепції значною мірою збагатили біохімію жуйних тварин та фізіологію і біохімію гідробіонтів, розширили їх горизонти, сприяли формуванню нової генерації біохіміків та висококваліфікованих викладачів і організаторів освітньої галузі. Плідна праця молодого науковця у жовтні 1973 р. завершується захистом дисертації на тему «Роль стінки рубця в азотистому обміні великої рогатої худоби і овець» на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю «біохімія» в Українському науково-дослідному інституті фізіології та біохімії сільськогосподарських тварин ААНУ (диплом доктора наук за № 002169 МБЛ Вищої Атестаційної Комісії СРСР від 21 лютого 1975 року). Керівником і кандидатської, і докторської дисертацій О. Ф. Явоненка був видатний український вчений і талановитий наставник, доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент Академії наук Української РСР Степан Зенонович Гжицький (14.01.1900-19.08.1976), який сформував біохімічну школу, що дала ряд талановитих біохіміків сільськогосподарських тварин [2].

Під час роботи в Тернополі О. Ф. Явоненком започатковується практично новий на той час науковий напрямок досліджень – екологічна біохімія тварин, що згодом формується в потужну наукову школу, яка поширилася за межі вперше створеної Олександром Федотовичем лабораторії екологічної біохімії у Тернополі. Він автор і співавтор понад 200 наукових праць з біохімії і психолого-педагогічної тематики, зокрема навчальних посібників: «Химия и биологическая химия» (1988), «Біохімія» (2000), пакету програм з використання персонального комп'ютера для тренажу і контролю знань з біохімії (1988) [2, 4-6].

Доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної біології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка В. В. Грубінко – учень, про свого вчителя згадує: “Зі спогадів Олександра Федотовича, які мені випала честь чути від нього, тим, що він відбувся як людина, педагог, науковець та організатор, завдячував керівникові і кандидатської, і докторської дисертацій, вчителю, вихователю і людині-прикладу – видатному українському вченому і талановитому наставнику, доктору біологічних наук, професору, члену-кореспонденту Академії наук Української РСР Степану Зеноновичу Гжицькому (14.01.1900 – 19.08.1976), який завжди по-батьківськи ставився до своїх вихованців. Значну деципу людяності, інтелігентності, працьовитості, прагнення до постійного пошуку та самовдосконалення в собі Олександр Федотович завдячував саме Степану Зеноновичу, якого вважав своїм другим батьком, найкращим вчителем і прикладом” [2]. У Херсонському державному педагогічному інституті О. Ф. Явоненко пройшов усі основні щаблі вузівського працівника: старший викладач кафедри хімії, доцент, завідувач цієї ж кафедри, проректор з наукової роботи. Але педагогічний хист й здібності молодого вченого та педагога більш повно розкрилися в Тернопільському державному педагогічному інституті [3].

Один із співавторів цієї статті (нині доцент Л. С. Барна) згадує: “Мені пощастило слухати лекції з біохімії, які читав завідувач кафедри органічної та біологічної хімії, професор, ректор інституту Олександр Федотович Явоненко. У 1977 р. я стала студенткою першого курсу природничого факультету, спеціальності «хімія та біологія». Але перше моє знайомство з професором Олександром Федотовичем Явоненком відбулося не на лекції чи лабораторному занятті, а в неординарній обстановці. Це був жовтень 1977 року. Ми студенти–першокурсники

в позанавчальний час впорядковували територію внутрішнього рекреаційного дворика для посадки деревних порід. Вся наша група у складі 25 осіб працювала дружно та завзято: хлопці виконували важчу роботу щодо розкопування ґрунту, навантаження відходів будівництва на вантажний автомобіль та їх вивезення, а дівчата займались приведенням в порядок зачищеної території та її підмітанням. Всією цією роботою керував заступник декана природничого факультету, доцент кафедри ботаніки М. М. Барна, якого ми вже знали, оскільки він на нашому потоці читав лекції з ботаніки та проводив лабораторні заняття з анатомії та морфології рослин. Робота була організована чітко і кожний студент знав, що йому робити. Одного разу Микола Миколайович прийшов не сам, а з молодим, не високого зросту, охайно одягненим чоловіком, який привітався і запитав нас як нам працюється, чи є серед студентів тернопільнян та вихідці з сільської місцевості? Микола Миколайович сказав нам, що з нами розмовляє ректор інституту, професор Олександр Федотович Явоненко, який читатиме у вас лекції з біохімії. Відтак Микола Миколайович почав розповідати ректору, які деревні породи і де вони будуть висаджені після того, як вся територія буде зачищена і приведена в порядок. Олександр Федотович уважно слухав Миколу Миколайовича, уточнював деякі моменти, які його цікавили. Через якийсь час ректор, побажавши нам успіхів у роботі, попрощався з нами і в супроводі Миколи Миколайовича пішов в корпус інституту. Згодом Микола Миколайович повернувся до нас і сказав, що ректор залишився задоволеним роботою студентів щодо впорядкування території внутрішнього рекреаційного дворика. Рік за роком промайнули швидко і на третьому курсі у вересні лекції з біохімії читав уже знайомий нам професор Олександр Федотович Явоненко. На першій лекції, яка відбулась у 143 аудиторії, привітавшись з нами та назвавши себе, уважно вдивляючись в аудиторію, сказав: «Я ще не читав у вас лекції, а ніби з вами вже знайомий? І сам відповів на поставлене ним запитання: “Це ж ви два роки тому впорядковували територію внутрішнього рекреаційного дворика та висаджували дерева шпилькових порід. Повинен вам сказати, що всі висаджені вами дерева прийняли і через кілька років ви побачите плоди своєї праці та зможете на перервах там відпочивати”. Так і сталося. Сьогодні внутрішній рекреаційний дворик є окрасою території університету. Олександр Федотович не лише читав нам лекції з біохімії, а й проводив лабораторні заняття. Що можна сказати з позиції сьогодення викладача – доцента кафедри теорії та методики навчання природничих дисциплін про свого вчителя — професора О. Ф. Явоненка? З впевненістю можемо сказати, що всім нам, хто слухав його лекції, дуже поталанило тим, що, по-перше, він був високоєрудований вчений-біохімік; по-друге, він був вроджений педагог, в якого можна було багато чому навчитися і запозичити; по-третє, незважаючи на складність навчальної дисципліни, він читав лекції на високому науково-методичному рівні, доступно, зрозуміло, лабораторні заняття проводив дуже цікаво, а оцінювання рівня знань студентів здійснював коректно та справедливо і на кінець, у професора Олександра Федотовича Явоненка ми одержали великий багаж знань не лише з біохімії, а й отримали мудрі настанови та поради, з якими сміливо можна вирушати в самостійну життєву дорогу. За що йому наша учнівська подяка та шана».

Адміністративну, викладацьку та наукову діяльність О. Ф. Явоненко успішно поєднував з громадською роботою як керівник обласної організації товариства «Знання» та член Тернопільського обласного комітету КПУ. Крім того, в період з 03.1976 р. по 01.1982 р. він обирався депутатом Тернопільської міської ради. За самовіддану, активну працю Явоненко Олександр Федотович Постановою Президії Верховної Ради України 18 травня 1978 року нагороджений орденом «Трудового Червоного Прапора» [2, 3].

На посаді ректора Тернопільського державного педагогічного інституту О. Ф. Явоненко працював до 12 січня 1982 р., коли його за переводом було призначено на посаду ректора Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка. Саме там ще повніше та глибніше розкрилася організаторська, педагогічна, науково-дослідна та громадська діяльність професора Олександра Федотовича Явоненка. Дуже шкода, що життя професора Олександра Федотовича Явоненка передчасно згасло.

О. Ф. Явоненко відійшов у вічність 15 травня 2009 року.

Таким ми знали Олександра Федотовича Явоненка – організатора вищої педагогічної освіти України, вченого та педагога серцем і розумом.

ПЕРСОНАЛІЇ

1. *Барна Микола*. Curriculum vitae / Укладачі Л. С. Барна, Н. В. Герц. Автор передмови академік НАН України К. М. Ситник. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 288 с.: іл.
2. *Грубінко В. В.* Явоненко Олександр Федотович (04.12.1939-15.05.2009) – учений, педагог, гуманіст – просто «ВЕЛИКА ЛЮДИНА» / В. В. Грубінко, В. З. Курант // *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Серія: Біологія. – 2009. – Т. 39, № 1–2. – С. 228–233.
3. *Нариси хіміко-біологічного факультету* Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1940-2010) / М. М. Барна, В. З. Курант, Л. С. Барна [та ін.] За ред. М. М. Барни. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2010. – 3012 с.: іл.
4. *Олександр Федотович Явоненко* : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. А. Іполітова; відп. ред. Г. Г. Макарова. – Чернігів, 2009. – 32 с.
5. *Явоненко Олександр Федотович*. Особова справа / Архів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Фонд “Особові справи працівників”. – Спр. № 65. – Арк. № 9–13.
6. *Явоненко О. Ф.* Біохімія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Ф. Явоненко, Б. В. Яковенко. – Суми : Університетська книга, 2002. – 380 с.

Н. Н. Барна, Л. С. Барна

Тернопольский национальный педагогический университет им. Владимира Гнатюка, Украина

**АЛЕКСАНДР ФЕДОТОВИЧ ЯВОНЕНКО — УЧЕНЫЙ–БИОЛОГ, ПЕДАГОГ И
ОРГАНИЗАТОР ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Охарактеризованы четыре направления деятельности Александра Федотовича Явоненко: организационный, научно-исследовательский, преподавательский и общественный. Отмечены его личностные качества как руководителя высшего учебного педагогического заведения, прекрасного лектора и наставника студенческой молодежи.

Ключевые слова: Александр Федотович Явоненко, преподавание, руководство, педагогическое образование, естественный факультет

M.M. Barna, L.S. Barna

Volodymyr Gnatyuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

**ALEXANDER FEDOTOVICH YAVONENKO — SCIENTIST OF BIOLOGY, TEACHER AND
ORGANIZER OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION**

Chotyre directions to activity of Alexander Fedotovych Yavonenko are described: organizational, scientific and research, teaching and public. His personality qualities are marked as a leader of higher educational pedagogical establishment, wonderful lecturer and tutor of student young people.

Keywords: Alexander Fedotovych Yavonenko, teaching, guidance, pedagogical education, environmental faculty

Рекомендує до друку

В.В. Грубінко

Надійшла 14.02.2011